

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΟΜΑΔΑ Α΄

ΘΕΜΑ Α1

A.1.1. Να προσδιορίσετε αν το περιεχόμενο των ακόλουθων προτάσεων είναι σωστό ή όχι, γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη «**Σωστό**» ή «**Λάθος**» δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

A. Τα τσιφλίκια στη Θεσσαλία αγοράστηκαν από ξένους κεφαλαιούχους

B. Οι δηλιγιαννικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες της Θεσσαλίας.

Γ. Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 πραγμάτωσε το όραμα για ένα σύγχρονο κράτος, ισχυρό στη διεθνή σκηνή.

Δ. Το Σ.Ε.Κ.Ε. στην εξωτερική πολιτική υπερασπιζόταν την αυτοδιάθεση των λαών.

E. Σύμφωνα με την ελληνοτουρκική Σύμβαση ανταλλαγής των πληθυσμών της 30ής Ιανουαρίου του 1923, οι ανταλλάξιμοι είχαν δικαίωμα να διατηρήσουν την παλιά τους ιθαγένεια.

Μονάδες 10

A.1.2. Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

α) Ανόρθωση

β) Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ)

γ) Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

A.2.1. Πώς αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες την παραμονή τους στην Ελλάδα πριν από τη συνθήκη της Λοζάνης και μετά;

Μονάδες 12

A.2.2 Ποιες ήταν οι αφορμές και ποια τα αίτια της επανάστασης του Θερίσου;

Μονάδες 13

ΟΜΑΔΑ Β΄

ΘΕΜΑ Β1

Λαμβάνοντας υπόψη το κείμενο που ακολουθεί και αξιολογώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να αναφερθείτε στα αίτια σύγκρουσης βασιλιά – Βενιζέλου, στις συνέπειες και στα αποτελέσματά της. (Μονάδες 25)

A΄ υπόμνημα του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο (11/24 Ιανουαρίου 1915).

...Η Ελλάς τίθεται πάλιν ενώπιον μιας των κρισιμωτάτων περιστάσεων της εθνικής αυτής ιστορίας. Μέχρι σήμερον η πολιτική ημών συνίστατο εις διατήρησιν της ουδετερότητος... Αλλ' ήδη καλούμεθα να μετάσχωμεν* του πολέμου ... επ' ανταλλάγμασι, τα οποία πραγματοποιούμενα, θα δημιουργήσωσι μια Ελλάδα μεγάλην και ισχυράν ... Προς επιτυχίαν των μεγάλων τούτων ανταλλαγμάτων πρόκειται βεβαίως να αντιμετωπισθώσι και μεγάλοι κίνδυνοι. Αλλά μετά μακράν και βαθείαν μελέτη του ζητήματος καταλήγω εις την γνώμην ότι τους κινδύνους τούτους οφείλωμεν να αντιμετωπίσωμεν. Εάν επιτρέψωμεν να συντριβεί σήμερον η Σερβία υπό της νέας αυστρογερμανικής εισβολής καμμία δεν υπάρχει ασφάλεια ότι τα αυστρογερμανικά στρατεύματα θα σταματήσωσι προ των μακεδονικών συνόρων μας και δεν θα ελκυσθώσι* φυσικώς όπως κατέλθωσι* μέχρι Θεσσαλονίκης ... Ένεκα των λόγων τούτων, συμπεραίνων, κρίνω απολύτως επιβεβλημένην την υπό τους ανωτέρω όρους μετοχήν ημών εις τον αγώνα... Και αν ακόμη απετυγχάνομεν, θα είχομεν ήσυχον την συνείδησιν, ότι ηγωνίσθημεν και υπέρ της διασώσεως των εν δουλεία εισέτι* ομογενών μας, οίτινες* τον έσχατον διατρέχουσι κίνδυνον, και υπέρ των γενικοτέρων συμφερόντων της ανθρωπότητος και της ανεξαρτησίας των μικρών λαών, ην θα διακινδυνεύση ανεπανορθώτως η γερμανοτουρκική επικράτησις.

*μετάσχωμεν=συμμετέχουμε.

*ελκυσθώσι = επιθυμήσουν.

*κατέλθωσι = να κατέβουν.

*εισέτι = ακόμη.

*οίτινες = οι οποίοι

ΘΕΜΑ Β2

Με αφορμή τα ακόλουθα παραθέματα και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις, να αναφέρετε τις βασικές αρχές, σύμφωνα με τις οποίες καταρτίστηκαν τα συντάγματα του 1844 και του 1864. τις βασιλικές εξουσίες που προκύπτουν από αυτά, καθώς και τις εξελίξεις που οδήγησαν στην αρχή της δεδηλωμένης. (Μονάδες 25)

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Η Ελλάς είναι η ελευθερωτέρα των συνταγματικών μοναρχιών. Ο βασιλεύς αυτής εκλήθη εις τον θρόνον διά της ψήφου του λαού. Οι υπήκοοι αυτού εισίν ίσοι ενώπιον του νόμου. Ουδείς δε τίτλος ευγενείας ή διακρίσεως επιτρέπεται. Η ελευθερία του ατόμου και το άσυλον της οικίας του είναι απαραβίαστα. Διατηρείται το ορκωτόν λογιστήριον, ο τύπος είναι ελεύθερος, τω επιτρέπεται να εκφράζη οποιανδήποτε γνώμην μη αντιστρατευομένην εις τα δόγματα της θρησκείας του κράτους και μη καταπτομένην του προσώπου του Βασιλέως. Η ψηφοφορία είναι καθολική. Οι βουλευταί αντιπροσωπεύουσι το έθνος ολόκληρον και την επαρχίαν, αφ' ης εκλέγεται εις έκαστος [...]. Ο αριθμός των βουλευτών εκάστης επαρχίας ορίζεται αναλόγως του αριθμού των κατοίκων. Ο ελάχιστος αριθμός των βουλευτών δεν επιτρέπεται να κατέλθη τους εκατόν πενήκοντα.

Το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα (Πηγή: Κάρολος Τάκερμαν, *Οι Έλληνες της σήμερα*, Αθήνα 1877, σ. 77)

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ουχί σπανίως εις εκλογικά τινά διαμερίσματα συμβαίνουσι συμπλοκαί αιματηραί, συνεπιφέρουσαι και απώλειαν ζωής. Εν Ελλάδι επικρατεί το σύστημα της μυστικής ψηφοφορίας, επειδή δε περί του συστήματος τούτου εγένετο συζήτησις και εν τω αγγλικώ κοινοβουλίω επιτραπήτω ημίν να εμμείνωμεν επ' ολίγον επί του τρόπου τούτου της ψηφοφορίας, ως διεξάγεται εν Ελλάδι: Έκαστος υποψήφιος εκθέτει ιδίαν κάλπην φέρουσαν εν είδει επιγραφής το όνομα αυτού. Αι κάλπαι εισί κατά σειράν τεθειμέναι κατά μήκος της ενοριακής εκκλησίας (ή και του δημοτικού σχολείου) αντικρύζουσαι κατά το ύψος το στήθος του ψηφοφόρου. Εφορευτική επιτροπή ίσταται παρά την είσοδον, εξακριβούσα εκ του εντύπου εκλογικού καταλόγου το όνομα του εις ψηφοφορίαν προσερχομένου εκλογέως. Ο τρόπος ούτος μέχρι τούδε δεν διαφέρει σπουδαίως του ημετέρου, εκτός της ιδιαίτερας κάλπης δι' έκαστον υποψήφιον. Η κατασκευή όμως των καλπών είναι ιδιόρρυθμος και δύναται χρησιμεύσει ως αφορμή μεταρρυθμίσεως των ημετέρων επί το τελειότερον. Η υελίνη κάλπη ούσα νυν εν χρήσει εν Αμερική, ήτο πρότερον και εν Ελλάδι, αλλά κατηργήθη. Το δοχείον των ψήφων συνίσταται νυν εκ τετραγώνου κασσιτερίνου κιβωτίου, ου η κορυφή είναι καμπύλη μετά μιας εκατέρωθεν ραβδώσεως, ομοιάζει δε προς μικρόν κυνοστάσιον. Εκ του μετώπου αυτής προέχει κύλινδρος μήκους ενός ποδός περίπου, διαμέτρου καπνοδόχης. Εν τω κυλίνδρω εισάγει ο ψηφοφόρος τον βραχιονά του, αφού πρώτον λάβη παρά του σφαιροδότου μικράν μολυβδίνην σφαίραν. Η κάλπη εσωτερικώς διαιρείται εις δύο, εξωτερικώς δε είναι κεχρωματισμένη κατά το ήμισυ λευκή, το μέρος δηλαδή το προωρισμένον διά τα ναι και κατά το έτερον ήμισυ, το διά τα όχι, μέλαινα. Το επί της κάλπης όνομα μεγαλοφώνως και ευκρινώς αναγγέλλει ο υπάλληλος, ο δε ψηφοφόρος, ου η χειρ κρύπτεται, ρίπτει το σφαιρίδιον δι' απλής κινήσεως του καρπού εν τω ναι ή το όχι κατά την εκλογήν του. Η σφαίρα πίπτει αθουρύβως, ο δε ψηφοφόρος αποσύρει την χείρα του, χωρίς να δύνανται οι θεώμενοι να διακρίνωσι πού έρριψε την ψήφον. Τούτ' αυτό επαναλαμβάνεται εις απάσας τας κάλπας των υποψηφίων. Η μέθοδος αύτη είναι βραδεία, αλλά ο προσδιοριζόμενος χρόνος συνιστάμενος εκ πολλών ημερών (τεσσάρων) κωλύει πάντα ως εκ τούτου ερεθισμόν ή βίαν. Είναι δύσκολον να επινοήση τις κατ' αρχήν, τρόπον καταλληλότερον προς υπεράσπισιν της ανεξαρτησίας του ψηφίζοντος και εξασφάλισιν από νοθείας. Ενώ η ανακήρυξις των εκλεχθέντων βουλευτών εν Αμερική καταπαύει τον θόρυβον και τον αναβρασμόν των κομμάτων, χρησιμεύουσα, ούτως ειπείν, ως έλαιον ριπτόμενον επί του ύδατος, απεναντίας εν Ελλάδι, οι αποτυχόντες αποχωρούσι του ανοικτού πεδίου μόνον και μόνον ίνα, ενωθέντες άπαντες, ανατρέψωσι τους αντιπάλους των εις πρώτην ευκαιρίαν.

Η εκλογική διαδικασία - τρόπος ψηφοφορίας. Η ψήφιση υποψηφίων από διαφορετικά κόμματα (Πηγή: : Κάρολος Τάκερμαν, *Οι Έλληνες της σήμερα*, Αθήνα 1877, σ. 78-79)

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Με τη θέσπιση της αρχής της δεδηλωμένης καταργούνται τα άρθρα 31 ("ο βασιλεύς διορίζει και παύει τους υπουργούς αυτού") και 37 (περί του δικαιώματος του βασιλιά να διαλύει τη Βουλή) του Συντάγματος του 1864. Απόσπασμα από την αγόρευση του Γεωργίου Α΄ στη Βουλή στις 11 Αυγούστου 1875 (το λόγο του βασιλιά έγραψε ο Χ. Τρικούπης):

(...) Απαιτών ως απαραίτητον προσόν των καλουμένων παρ' εμού εις την κυβέρνησιν του τόπου την δεδηλωμένην προς αυτούς εμπιστοσύνην της πλειονοψηφίας των αντιπροσώπων του Έθνους, απεκδέχομαι ίνα η Βουλή καθιστά εφικτήν την ύπαρξιν του προσόντος τούτου, ου άνευ αποβαίνει αδύνατος η εναρμόνιος λειτουργία του πολιτεύματος. (...)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΟΜΑΔΑ Α΄

ΘΕΜΑ Α1

A.1.1.

A: λ , B: λ, Γ: λ, Δ: σ, E: λ

A.1.2.

α) Γενικό σύνθημα των ανεξάρτητων πολιτικών που συμμετείχαν στις εκλογές της 8^{ης} Αυγούστου του 1910. Με την «ανόρθωση», ανάλογα με την περιοχή που ήταν υποψήφιοι και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονταν, εννοούσαν είτε την υλοποίηση των αιτημάτων των συντεχνιών, όπως εκφράστηκαν στα συλλαλητήρια του 1909, είτε την επίλυση του αγροτικού ζητήματος, με την παροχή γης στους ακτήμονες. Την «ανόρθωση» υποστήριξαν αργότερα και οι εκπρόσωποι του αντιβενιζελικού «Εθνικού Κόμματος» του Κ.Μαυρομιχάλη, που κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

β) Με πρωτοβουλία της Κ. Τ. Ε., το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), με έδρα την Αθήνα. Βασική της αποστολή ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Η Ε.Α.Π. λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες. Η αγροτική αποκατάσταση στο μεγαλύτερο μέρος της ήταν έργο της ΕΑΠ, ενώ την αστική αποκατάσταση ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η ΕΑΠ, η οποία πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, οικοτεχνικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (όπως η ταπητουργία). Μετά την διάλυση της ΕΑΠ το 1930 τα χρέη των αγροτών προσφύγων ανέλαβε να εισπράξει η Αγροτική Τράπεζα.

γ) Μετά την επανάσταση στο Θέρισσο οργανώθηκε εκεί «Προσωρινή Κυβέρνησις της Κρήτης», με πρόεδρο τον Ελ. Βενιζέλο και υπουργούς τους Κ. Φούμη και Κ. Μάνο, η οποία:

A) Εκδίδει γραμμάτια για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών,

B) Οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης,

Γ) Τύπωσε γραμματόσημα και

Δ) Εξέδιδε την εφημερίδα «Το Θέρισσο».

ΘΕΜΑ Α2

A.2.1. Το πρώτο διάστημα, οι περισσότεροι πρόσφυγες ανέχονταν τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, θεωρώντας προσωρινή την παραμονή τους στην Ελλάδα. Πίστευαν ότι δεν θα αργήσει η μέρα της επιστροφής. Η αίσθηση αυτής της προσωρινότητας καθυστέρουσε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, την κοινωνική και οικονομική τους ένταξη και την ταύπισή τους με το γηγενή πληθυσμό. Μετά την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης, οι πρόσφυγες άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι το όνειρο της επιστροφής δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί. Στόχος τους τώρα έγινε η βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους και η ενσωμάτωση στη νέα πατρίδα. Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της. Η

πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. Εξάλλου, η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. Σύμφωνη ήταν και η Κοινωνία των Εθνών. Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους.

A.2.2. Το θετικό και αισιόδοξο κλίμα των δύο πρώτων ετών της λειτουργίας του νέου καθεστώτος άρχισαν να σκιάζουν απειλητικά σύννεφα, τα οποία επρόκειτο να δημιουργήσουν λίγο αργότερα σοβαρή εσωτερική κρίση. Το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας ήταν υπερβολικά συντηρητικό και παραχωρούσε στον Ηγεμόνα, όπως ονομάστηκε ο Ύπατος Αρμοστής, υπερεξουσίες που εύκολα μπορούσαν να τον οδηγήσουν σε δεσποτική συμπεριφορά. Επιπλέον, η ασάφεια στον καθορισμό αρμοδιοτήτων δημιουργούσε τριβές και προσωπικές αντιπαραθέσεις στο έργο της διοίκησης. Οι τοπικοί παράγοντες της Κρήτης, που πολέμησαν για την ελευθερία του νησιού και στήριξαν με ενθουσιασμό τον Πρίγκιπα, έβλεπαν τώρα με δυσφορία και πικρία να παραγκωνίζονται και να διορίζονται σε καίριες θέσεις Αθηναίοι σύμβουλοι του Γεωργίου, που αγνοούσαν τα κρητικά πράγματα και την ψυχολογία των Κρητών. Το πιο σημαντικό ήταν η διαχείριση του εθνικού ζητήματος της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Στο ουσιαστικό αυτό ζήτημα παρατηρήθηκε εξαρχής διάσταση απόψεων μεταξύ του Γεωργίου και του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ο Γεώργιος πίστευε ότι η λύση του εθνικού ζητήματος θα ωρίμαζε με συνεχείς παραστάσεις και υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, ενώ ο Βενιζέλος, βλέποντας τα πράγματα πρακτικότερα και ρεαλιστικότερα, θεωρούσε ότι η λύση έπρεπε να είναι σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις. Ως πρώτη μάλιστα κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή, με Έλληνες αξιωματικούς.

Η διάσταση των απόψεων στο πολιτικό ζήτημα δεν άργησε να λάβει τη μορφή προσωπικής αντιπαραθέσεως. Ο Βενιζέλος είχε καταστήσει σαφές ότι δεν αναγνωρίζει στον Πρίγκιπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης: «Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών, δεν σας εκχωρώ το δικαίωμά μου, ώστε μόνοι σεις να ρυθμίζετε αυτοβούλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου!». Κακοί σύμβουλοι του Γεωργίου διοχέτευαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου, γεγονός που δημιούργησε βαρύ κλίμα διχασμού. Η κρίση κορυφώθηκε στις 18 Μαρτίου 1901, όταν ο Γεώργιος απέλυσε τον Βενιζέλο από το αξίωμα του υπουργού. Για να υποστηρίξει τις απόψεις του στο εθνικό ζήτημα της Κρήτης, ο Βενιζέλος δημοσίευσε στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, που ο ίδιος εξέδιδε, πέντε πολύκροτα άρθρα, με το χαρακτηριστικό τίτλο «Γεννηθήτω φως». Ο Γεώργιος ακολούθησε πολιτική αδιαλλαξίας και προχώρησε σε μέτρα περισσότερο αυταρχικά, με την απαγόρευση της ελευθεροτυπίας και με διώξεις και φυλακίσεις διακεκριμένων μελών της κρητικής αντιπολίτευσης.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τα πολιτικά πράγματα στην Κρήτη οδηγήθηκαν σε πλήρες αδιέξοδο. Οι προσπάθειες συνδιαλλαγής των αντίπαλων πολιτικών μεριδων ναυάγησαν. Γύρω από το Βενιζέλο συνασπίστηκαν όσοι ήταν δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του Πρίγκιπα και σχηματίστηκε μια ισχυρότατη «Ηνωμένη Αντιπολίτευσις». Έμπιστοι συνεργάτες του Βενιζέλου ήταν ο Κ. Φούμης και ο Κ. Μάνος. Οι τρεις αυτοί αποτέλεσαν μια τριανδρία, που δεν δίστασε να προχωρήσει σε δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα. Στο τέλος του 1904 έληξε η περίοδος της Γενικής Συνέλευσης και προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη 64 βουλευτών. Σύμφωνα με το σύνταγμα, 10 ακόμη θα διορίζονταν απευθείας από τον Πρίγκιπα. Η αντιπολίτευση αποφάσισε να μην συμμετέχει στις εκλογές αυτές, κατήγγειλε τα ανελεύθερα μέτρα του Πρίγκιπα και κάλεσε το λαό σε αποχή. Η κατάσταση εκτραχύνθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1905, όταν η τριανδρία της αντιπολίτευσης και 15 άλλοι επιφανείς πολιτευτές συνέταξαν και υπέγραψαν προκήρυξη, με την οποία ζητούσαν μεταβολή του συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας. Η προκήρυξη αυτή είναι το πρώτο επίσημο επαναστατικό κείμενο, το προμήνυμα της επανάστασης του Θερίσου, που τελικά κηρύσσεται στις 10 Μαρτίου 1905.

ΟΜΑΔΑ Β΄

ΘΕΜΑ Β1

Ήδη από το 1912, μετά τη σαρωτική νίκη του στις εκλογές, ο Βενιζέλος ήταν κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού, χωρίς ουσιαστική κοινοβουλευτική αντιπολίτευση. Το 1913, τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ διαδέχθηκε στο θρόνο ο Κωνσταντίνος, στον οποίο ο Βενιζέλος, ένα χρόνο νωρίτερα, παραχώρησε το αξίωμα του αρχιστράτηγου. Μέχρι το 1915 οι δύο ισχυρές προσωπικότητες δεν ήρθαν σε σύγκρουση. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης αναγώριζαν στον βασιλιά το δικαίωμα να επιβάλλει τη δική του άποψη για την εξωτερική πολιτική, παραβλέποντας ότι κάτι τέτοιο ήταν αντισυνταγματικό. Αυτό ενίσχυσε τους εχθρούς της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, προ πάντων έναν κύκλο αντιδημοκρατικών αξιωματούχων.

Με αφορμή τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, εκφράστηκαν διαφορετικές απόψεις ως προς τη σκοπιμότητα ή μη της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο. Οι Φιλελεύθεροι τάσσονταν υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ, επειδή προσδοκούσαν ότι με αυτόν τον τρόπο η Ελλάδα θα είχε εδαφικά οφέλη. Ο βασιλιάς και το Γενικό Επιτελείο είχαν διαφορετική εκτίμηση. Θεωρούσαν ανεύθυνη τη στάση των Φιλελευθέρων, εκτιμώντας ότι η έκβαση του πολέμου ήταν αβέβαιη και θα μπορούσαν να νικήσουν οι Κεντρικές Δυνάμεις. Δεδομένης της κυριαρχίας της Αγγλίας στην ανατολική Μεσόγειο, και παρά τους δεσμούς της με τη Γερμανία, ο Κωνσταντίνος δεν μπορούσε να ζητήσει συμμετοχή στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων, γι' αυτό έλαβε θέση υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας. Η εμμονή του Κωνσταντίνου στη θέση αυτή, τον οδήγησε να δράσει με τρόπο που υπέσκαπτε τα θεμέλια του πολιτικού συστήματος. Ο βασιλιάς ανέπτυξε μυστική διπλωματία εν αγνοία της κυβέρνησης, καταφεύγοντας ακόμα και σε παράνομα μέσα (π. χ. παράδοση απόρρητων διπλωματικών εγγράφων στους Γερμανούς). Το 1915 προκάλεσε δύο φορές την παραίτηση της κυβέρνησης. Αναφορικά με τις συνέπειες της σύγκρουσης μεταξύ βασιλιά – Βενιζέλου επισημαίνεται ότι στις εκλογές που προκηρύχθηκαν μετά τη δεύτερη παραίτηση Βενιζέλου δεν συμμετείχαν οι Φιλελεύθεροι, καθώς θεωρούσαν την ενέργεια του βασιλιά ως παραβίαση του Συντάγματος. Εκδηλώσεις βίας και φανατισμού δημιούργησαν χάσμα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις και κυριάρχησε το μίσος. Όποιος ήταν κατά του πολέμου, κινούσε αμέσως την υποψία στους Βενιζελικούς, ότι ήταν κατά της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, κατά των εθνικών συμφερόντων. Οι Αντιβενιζελικοί έβλεπαν στο πρόσωπο των Βενιζελικών βίαιους πράκτορες της Αντάντ, που μάχονταν τον βασιλιά, κατέστρεφαν την ενότητα του έθνους και έθεταν σε κίνδυνο το κράτος. Τα δύο κόμματα διέφεραν όλο και λιγότερο μεταξύ τους στην πολιτική πρακτική και την προπαγάνδα, παράλληλα όμως όλο και περισσότερο ενισχυόταν ο διπολισμός. Στα μέσα του 1916 το Κοινοβούλιο χάθηκε ουσιαστικά από το προσκήνιο. Το κλίμα της εποχής επέτρεψε να συμμετάσχουν στη διαμάχη και στρατιωτικοί, οι οποίοι δημιούργησαν δύο οργανώσεις αντίθετες μεταξύ τους, ανάλογα με το αν τα συμφέροντα κάθε ομάδας εξυπηρετούνταν από τον πόλεμο ή την ουδετερότητα. Στις 26 Σεπτεμβρίου ο Βενιζέλος συγκρότησε δική του κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη. Σχετικά με τα αποτελέσματα της σύγκρουσης, αυτή πήρε σταδιακά διαστάσεις εμφυλίου πολέμου. Οι Αντιβενιζελικοί άσκησαν τρομοκρατία στους αντιπάλους, ενώ ο Βενιζέλος κήρυξε έκπτωτο το βασιλιά, ο οποίος υπό την πίεση της Αντάντ εγκατέλειψε το θρόνο και τη χώρα. Οι Φιλελεύθεροι ανέλαβαν στην Αθήνα τη διακυβέρνηση και κήρυξαν τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας. Ο εθνικός διχασμός εξαπλώθηκε στο στράτευμα, καθώς ευνοήθηκαν οι αξιωματικοί της οργάνωσης «Εθνική Άμυνα» εις βάρος άλλων. Η κυβέρνηση παρέτεινε τη θητεία της Βουλής, παρά την πίεση που ασκούσαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων οδήγησε την Ελλάδα στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, αποσκοπώντας, όπως προαναφέρθηκε, στην ικανοποίηση εδαφικών διεκδικήσεων. Οι Αντιβενιζελικοί διαφωνούσαν και παρακολουθούσαν με δυσарέσκεια τις εξελίξεις, καθώς τάσσονταν υπέρ της διατήρησης των εκτός Ελλάδος ελληνικών πληθυσμών και υπέρ της ευκαιριακής προσάρτησης εδαφών χωρίς κίνδυνο. Ο εθνικός διχασμός έφτασε στο αποκορύφωμά του με την απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου και την δολοφονία του Ίωνος Δραγούμη, το 1920.

Σχετικές πληροφορίες αντλούνται και από το παράθεμα, σύμφωνα με το οποίο ο Ελευθέριος Βενιζέλος εξηγεί στο υπόμνημα που υπέβαλε στο βασιλιά Κωνσταντίνο στις 11/24 Ιανουαρίου

1915, τους λόγους για τους οποίους θεωρεί αναγκαία την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Αρχικά, αναφέρεται ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε μία κρίσιμη για αυτήν περίοδο, στη διάρκεια της οποίας κρίνεται αναγκαία η άρση της ουδετερότητας και η συμμετοχή στον πόλεμο, προκειμένου να δημιουργηθεί μία χώρα μεγάλη και ισχυρή. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται να αντιμετωπίσει η Ελλάδα τους κινδύνους που απορρέουν από μια τέτοια συμμετοχή, δεδομένα που ο Βενιζέλος ισχυρίζεται ότι εξέτασε ενδελεχώς, προσθέτοντας ότι σε περίπτωση που η Σερβία δεν αντισταθεί επιτυχώς στα αυστρογερμανικά στρατεύματα, κανείς δεν εγγυάται την εδαφική ακεραιότητα, τόσο της Μακεδονίας, όσο και της Θεσσαλονίκης. Γι' αυτό λοιπόν, θεωρεί τη συμμετοχή απαραίτητη, ακόμα και στην περίπτωση που επέλθει αποτυχία. Καταλήγει ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο υπόμνημά του, λέγοντας ότι ο αγώνας αποσκοπεί στην απελευθέρωση ομογενών που ακόμα τυγχάνουν καθεστώτος δουλείας, καθώς και στην υπεράσπιση θεμελιωδών αρχών της ανθρωπότητας που σχετίζονται άμεσα με την ανεξαρτησία μικρών λαών, προτού αυτή κινδυνεύσει από μία ενδεχόμενη γερμανοτουρκική επικράτηση.

ΘΕΜΑ Β2

Αναφορικά με το Σύνταγμα του 1844, οι κομματικές παρατάξεις συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα:

- Η ισότητα απέναντι στο νόμο
- Η απαγόρευση της δουλείας
- Το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου
- Η ελευθερία γνώμης και τύπου
- Η προστασία της ιδιοκτησίας
- Η δωρεάν εκπαίδευση
- Όλοι οι αντιπρόσωποι συνειδητοποίησαν ότι υπήρχαν αξίες και δικαιώματα που έπρεπε να προστατευθούν από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Μια αδυναμία ήταν το ότι δεν κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συναιτερίζεσθαι, πράγμα που μπορούσε να φέρει εμπόδια στη συγκρότηση κομματικών μηχανισμών.

Στο σύνταγμα καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιοτέρων ήταν:

- Η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας
- Η αρχηγία του κράτους και του στρατού
- Καμία πράξη του δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού.
- Με άλλες διατάξεις:
- Κατοχυρώνονταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άντρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοτυπία,
- Οριζόταν η εκλογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία οι εκλογείς μπορούσαν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους ήθελαν, συμπληρώνοντας ψηφοδέλτια, ακόμα και διαφορετικών συνδυασμών
- Προβλεπόταν η ύπαρξη βουλής και γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια.

Συνταγματική πρόβλεψη για τα κόμματα δεν υπήρξε. Ο κανονισμός της Βουλής προέβλεπε ότι η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση. Αυτό αναγκαστικά οδηγούσε τις παρατάξεις σε διαβουλεύσεις και ορισμένες φορές, σε συναίνεση.

Σχετικά με το Σύνταγμα του 1864, ως πολίτευμα ορίστηκε η *βασιλευόμενη δημοκρατία* αντί της μέχρι τότε *συνταγματικής μοναρχίας*. Κατοχυρώθηκε μεταξύ άλλων:

- Α. Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας
- Β. Η άμεση, μυστική και καθολική (για τον ανδρικό πληθυσμό) ψήφος με *σφαιρίδια*
- Γ. Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης
- Δ. Η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η οποία άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων. Τα κόμματα θεωρήθηκαν απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί κύκλοι ή οι βιαιοπραγίες.

Σε ό,τι αφορά την αρχή της δεδηλωμένης, παρά την έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου Α', η Εθνοσυνέλευση επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό που δεν ορίστηκε με σαφήνεια, διότι θεωρήθηκε αυτονόητο, ήταν ο βασιλιάς όφειλε να δώσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την πλειοψηφία της Βουλής. Ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ασάφεια, για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του, μέχρι την ψήφιση της **αρχής της δεδηλωμένης** το 1875. Η ιδέα ανήκε στον νέο τότε πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος υποστήριξε δημόσια ότι μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας ήταν η συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό, ο οποίος σαφώς είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού, υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, η οποία αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου.

Σχετικές πληροφορίες, ως προς τη ψήφιση του Συντάγματος του 1844, αντλούνται και από το πρώτο κείμενο των παραθεμάτων, όπου αναφέρονται τα θεμελιώδη δικαιώματα ισότητας όλων απέναντι στο νόμο, της απαγόρευσης της δουλείας, του απαραβίαστου του οικογενειακού ασύλου, της ελευθερίας γνώμης και τύπου, καθώς και της καθολικής ψηφοφορίας. Παράλληλα, η επαρχία εκλέγει τους εκπροσώπους της βάσει του αριθμού των κατοίκων της, ενώ διατηρείται το ορκωτό λογιστήριο.

Το επόμενο κείμενο συνδέεται άμεσα με το σύνταγμα του 1864 και τη θεσμοθέτηση ψήφου με σφαιρίδια. Κάθε υποψήφιος είχε την προσωπική του κάλπη, η οποία έφερε το όνομά του και τίθονταν κατά σειρά της ενοριακής εκκλησίας ή και του δημοτικού σχολείου, ενώ στην είσοδο βρίσκονταν η εφορευτική επιτροπή. Κατόπιν, περιγράφεται το υλικό κατασκευής της κάλπης καθώς και ο τρόπος ψηφοφορίας. Ο ψηφοφόρος, έπρεπε να εισάγει το χέρι του στην κάλπη, η οποία εσωτερικά χωριζόταν σε δύο μέρη, από τα οποία το ένα ήταν εξωτερικά βαμμένο άσπρο και το άλλο μαύρο και ενέκρινε ή απέρριπτε με τη ρίψη σφαιριδίου τον αντίστοιχο υποψήφιο πολιτικό, διαδικασία που επαναλαμβάνονταν για κάθε υποψήφιο, που αφενός ήταν χρονοβόρα, αφετέρου όμως υφίστατο περιθώριο τεσσάρων ημερών για την ολοκλήρωση της.

Οι αναφορές του τρίτου κειμένου παραπέμπουν άμεσα στην αρχή της δεδηλωμένης, καθώς αναφέρεται ότι καταργούνται τα άρθρα, σύμφωνα με τα οποία ο βασιλιάς διατηρεί το δικαίωμα να διορίζει και να απολύει βουλευτές ή να διαλύει τη βουλή, δεδομένα που υπερασπίζεται στο λόγο του που εκφωνεί ο βασιλιάς Γεώργιος Α', ο συγγραφέας του Χαρίλαος Τρικούπης προκειμένου να επιτευχθεί η πολιτική ομαλότητα. Ο βασιλιάς όχι μόνο αποδέχεται αλλά και θεωρεί ως απαραίτητα προϋπόθεση για την επίτευξη της πολιτικής ομαλότητας τη στήριξη της εκάστοτε κυβέρνησης από την πλειοψηφία της Βουλής.

Επιμέλεια: Γιάννης Κουρτίδης, Χριστίνα Λεωνοδοπούλου